

Városi és egyházi kormányzás Debrecenben kálvini szigorral

Nagy Gábor

református lelkész, Debrecen, Szabadságtelep

Kormányzás a régi Debrecenben

Debrecen város önkormányzatának szervezeti felépítéséről a 16. század derekáig kevés ismerettel rendelkezünk. Különösen Árpád-kori történetére nézve alig vannak kézzel fogható adataink. Ebben a korban a jobbágyfalvak önkormányzatát törvények nem szabályozták, hanem a földesúri érdekek és a helyi szokások formálták. Többnyire történészeink feltételezéseire vagyunk utalva. Valószínűleg Debrecen élén már ekkor – mint minden faluban – bíró (iudex) állott, akinek a munkáját 3–13 esküdt segítette. A bírót azonban ekkortájt még a földesúr állította, így akaratának végrehajtója volt.¹

Az önkormányzat szervezeti és működési rendjében érzékelhető változás 1361-ben következett be, amikor Debrecen mezővárosi kiváltságot kapott, s ennek értelmében már szabadon választhatott magának bírót. A melléte működő esküdtek számát a többi mezővároshoz hasonlóan 12 főben állapították meg.²

Újabb fordulatot a város történetében Zsigmond király 1405. évi kiváltságlevele hozott. Ebben világos megfogalmazást nyert, hogy „*a közösség pedig bírót és esküdteket teljes joggal választhat bemutatási kötelezettség nélkül, ezek mindannyian és bármilyen ügyben... a mi Budánkhoz hasonlóan ítélezhetnek*”. Amíg tehát 1361-ben még a közösség által választott bírót földesúri jóváhagyásra kellett bocsátani, Zsigmond király már e bemutatási kötelezettség alól is mentesítette a várost.³ Ez azonban korántsem jelentette azt, hogy Debrecen ekkor végképpen megszabadult volna a földesúri fennhatóság alól. Korabeli jegyzőkönyvi adatok tanúsága szerint a földesurak – miután Zsigmond ismét nagybirtokosok kezére adta – egészen a Török család kihalásáig (1618) joghatóságukat bizonyos tekintetben érvényesítették a városban.⁴

---

¹ Szabó István: *A középkori magyar falu*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. 90-101.

² A kiváltságlevelet magyar fordításban közölte Komoróczy György (szerk.): *A hatszáz éves Debrecen*. Debrecen Megyei Jogú Város Tanácsa, Debrecen, 1961. 23-25.

³ Az oklevél szövegét magyar fordításban közölte Komoróczy György (szerk.): *Hajdú-bihari történelmi olvasókönyv*. Debrecen, 1973. 30-31.

⁴ Iványi Béla: *Debrecen és a budai jog*. Debrecen, 1924.

A földesúri hatalomtól és befolyástól azonban már a 15. század folyamán olyannyira megpróbálta függetleníteni magát Debrecen városa, hogy 1502-ben ünnepélyes tiltakozását fejezte ki írásos formában a váradi káptalan előtt, mert Ambrus plébános, akit a városi tanács saját akaratából nevezett ki a plébánosi székbe, Korvin Jánossal, a város földesurával is megerősítette magát hivatalában.⁵ A földesúri tekintély tehát valamilyen formában továbbra is megmaradt.

A város vezető testületéről az első közvetlen írásos feljegyzés 1552-ből maradt ránk, ami azért is jelentős, mert ez lényegében egybeesett a reformáció debreceni kibontakozásával.⁶ Eszerint az előjáróságba esztendőnként a főbíró mellé 12 esküdt bírót (jurati iudices) és 66 szenátort választottak. Ezt maga a tanács határozta így el, de érvényesítéséhez – mivelhogy földesúri mezőváros volt – szükséges volt a földesúri jóváhagyás is.

A városi önkormányzat fejlődésének egy újabb fontos állomása az 1694. évi statútumban került rögzítésre. Ekkor különült el a *kistanács* (minor) vagy *szenátus* – amit később *magisztrátusnak* neveztek el – a *nagytanácstól* vagy más néven *Választott Hites Közönségtől* (Electa Iurata Communitas).⁷ A *nagytanácsba* az utcák (platea) képviselői kerültek be, akiknek a száma 50–60 fő között mozgott. Közülük kerültek ki a *kistanács* tagjai, a 12 szenátor. A két testület közül a magisztrátus tett szert nagyobb rangra és befolyásra, mivel a város valamennyi érdemi ügyében a főbíró elnökletével ők döntöttek. A városi önkormányzatnak ez a fajta szerkezeti tagoltsága lényegében 1848-ig megmaradt. Ezután viszont az 1848. évi 23. tc. rendelkezéseinek megfelelően új, modern városigazgatási rendszert vezettek be, amelyikben már megváltozott a képviselői rendszer, s tulajdonképpen az igazságszolgáltatás és a közigazgatás is elvált egymástól.

A 16–17. században éppúgy, mint a 18. században a város legfőbb vezető testülete a lakosság vékony felsőbb rétegéből került ki, azokból, akik polgárjoggal rendelkeztek és a vagyonszeírások tanúsága szerint is jobbmódúak voltak. A magisztrátus tagjaivá csak mélyen vallásos érzületű képviselőket választottak. A reformációtól kezdve a 18. század közepéig ezek mind protestáns, közelebbről református hitűek voltak. A város ugyanis ekkor még egyvallású, református „városállam” képét mutatta. Egy 1785-ben készült összeírásból pedig még az is kiderül, hogy a tanácstagok mindegyike keresztyén életet élt, szófogadók és engedelmes polgárok voltak.⁸ A tanácstagok nemcsak a valláserkölcsei normákat

⁵ Herpay Gábor: *A Debreceni Református Ispotály Története 1529–1929*. Debrecen, Debrecen Sz. Kir. Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda Vállalata, 1929. 45.

⁶ Rácz István: *Protestáns patronátus. Debrecen város kegyurasága*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997. 86.

⁷ Rácz István: i.m. 86.

⁸ Rácz István: *Debrecen város tanácsának 1785. évi összeírása*. Forrástanulmány. DMÉ. 1980., Debrecen, 1982. 154.

tartották be, hanem a templomi szertartásokon is testületileg részt vettek. A tanács 1697-ben olyan határozatot hozott – s ezt 1740-ben megújította –, hogy aki a Választott Hites Közönség tagjai közül nem jelenik meg az istentiszteleten, vagy nem a számára kijelölt helyen ül, három forint pénzbüntetést köteles befizetni.⁹

Az alamiznaadást szintén kötelességüknek tartották. A városban a segélyezés az egyházi és polgári kötelezettségek közé tartozott. Az adományozásban a magisztrátus járt elől jó példával. Nem akármilyen összeggel támogatták a Kollégiumot is.¹⁰

A tanácstagok kapcsán fontos kiemelni iskolázottságukat is. Valamennyi szenátor egy vagy több idegen nyelven beszélt. De a Választott Hites Közönség tagjainak is mintegy 60 százaléka ismert egy-két idegen nyelvet.¹¹ Ez természetes is volt, mert sokan a Kollégium peregrinus diákjai közül kerültek ki. A tanács biztosította a Kollégium színvonalának megőrzéséhez és emeléséhez elengedhetetlenül szükséges külföldi egyetemjárás költségeit a legkiválóbb diákoknak.¹² A peregrinációnak kettős célja volt: a peregrinusok előadásokon elsajátították a legmodernebb tudományos eredményeket, ugyanakkor megvásárolták és hazahozták a legfontosabb külföldi szakkönyveket. A modern európai szellemiséget tehát két csatornán is áramoltatták Magyarországra és az anyaintézménybe. A 18. századi híres főbírók valamennyien tanultak külföldi egyetemeken.¹³ Éppen abban az időszakban, amikor a valláspolitikai küzdelmek felerősödtek, Debrecen város kegyuraságának az ügye is a nagypolitika szintjén napirendre került. A későbbi főbírók és szenátorok ugyanolyan szellemi poggyással tértek haza, mint a kollégiumi professzorok. Ezek az előjárók pedig nagy patrónusai lettek a későbbi peregrinusoknak, akik nemcsak pénzügyi támogatást nyújtottak, hanem szakmai útmutatással is szolgáltak feléjük.¹⁴ A külföldön eltöltött idő nemcsak a nyelvtudásuk fejlesztését szolgálta, hanem többek között jogi-városigazgatási elméleti alapokat is szereztek, aminek a városdiplomáciában jó hasznát vették.

⁹ Herpay Gábor: i.m. 51.

¹⁰ Rácz István: *Az ország iskolája*. A Debreceni Református Kollégium gazdasági erőforrásai. Debrecen, 1995. 159.

¹¹ Rácz István: *Debrecen város tanácsának 1785. évi összeírása*. Forrástanulmány. DMÉ. 1980., Debrecen, 1982. 157.

¹² Bölcskei Gusztáv: *A kezdetektől a váradi iskola beolvasásáig*. In.: *A Debreceni Református Kollégium története*. Budapest, a Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988. 14–15.

¹³ Komoróczy György: *A városigazgatás Debrecenben 1848-ig*. Debrecen, 1969. 21–22.; Révész Imre: *Bécs Debrecen ellen*. Vázlatok Domokos Lajos (1728–1803) életéből és működéséből. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966. 13–25.

¹⁴ A peregrinusok közül többen külföldi útjuk során közvetlenül leveleztek a város főbírájával. Többek között Budai Ézsaiás. Borzsák István: *Budai Ézsaiás és klasszika-filológiánk kezdetei*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955. 177–181.

A reformáció első két évszázadában külön debreceni református egyház-szervezet nem jött létre. Valójában sürgősen látszott. Ennek oka abban keresendő, amit Zoltai Lajos, a város neves helytörténésze állít, hogy Debrecen városa és a Debreceni Református Egyház egészen 1752-ig „*valósággal egy test, egy lélek, egy fő alatt élő szervezet volt*”. Majd hozzáfűzi: „*Valóban sajátos egyesülése, összeolvadása volt az a kor a politikai és vallási társulásnak. Egyfelől a városra úgy reá nyomta a maga bélyegét a puritán kálvinizmus, hogy talá-lóan hasonlítják Debrecennek XVI. és XVIII. századbeli életét az ó-szövetség theokrátiához. Másfelől a város a látható egyházat mintegy beolvastotta a maga kebelébe. Az egyház intézményeit, jogait és kötelességeit a város a maga számára vállalta át...*”¹⁵

Debrecenben tehát a magisztrátus nemcsak a város, hanem az egyház vezetését is ellátta. Az egyház főgondnoka pedig – noha van ellenkező példa is – a város református vallású első tisztviselője volt.¹⁶ Éppen ezért a világi és egyházi vezetés sohasem egymással konkuráló hatalomként lépett fel, hanem egyik a másikat erősítette, esetenként kontrollálta.¹⁷ A világi és egyházi kormányzás egymáshoz való viszonyának kérdésében is a kálvini szemléletet követték. Itt utalunk arra, hogy a debreceni kormányzat szerkezete is jelentős hasonlóságot mutat Genf korabeli városvezetési struktúrájával, amelyet leginkább a Servet-ügy tárgyalása kapcsán lehet megismerni.¹⁸

Kálvin korában a genfi társadalmi élet és az egyházi élet meglehetősen átfedte egymást. Az egyház és az általa közvetített üzenet számottevő hatást gyakorolt az egész társadalom működési rendjére, szinte teljesen áthatotta a világi-polgári közösséget. Kálvin tehát a kor elismert gyakorlata szerint kért magának beleszólási jogot a polgári élet folyásába, a korabeli genfi magisztrátus pedig kihasználta Kálvin alapos jogi képzettségét és megbízta őt a világi-polgári törvények megalkotásával.¹⁹ Ez az a pont, amikor elérkeztünk oda, hogy megvizsgáljuk, milyen szemlélet jöhetett át, vagy jelenhetett meg a debreceni református városkormányzásban a reformáció utáni századokban. A francia reformátor ugyanis teológiailag és politikailag egyaránt érvényesülni látta Isten hatalmát az

¹⁵ Zoltai Lajos: *Debrecen város és a debreceni egyház egysége*. Debreceni Protestáns Lap, 1903. március 14.

¹⁶ Példának okáért Domokos Lajos ugyan 1786-tól nem viselt városi hivatalt, ám az egyházi főgondnokságot egészen haláláig megtartotta. Szűcs István: *Szabad királyi Debrecen város történelme*. Debreczennek királyi városi rangra emeltetésétől (1693) a mai időkig. Debrecen, 1872. 893.

¹⁷ Bölcskei Gusztáv: i.m. 15.

¹⁸ Most nem tartozik ide ez a kérdés, de érdemes megemlíteni, hogy Kálvin elmarasztalása a Servet-ügyben mennyire téves, felületes és túlzott sok-sok műben.

¹⁹ Buzogány Dezső: *Kálvin állam- és társadalomszemlélete*. In: *Magyar Tudomány*, A Magyar Tudományos Akadémia folyóirata 2010/2. 136.

emberi társadalomban. Hogy tőle pontosan mit vettek át a debreceni városatyák, vagy döntéseiket milyen szemlélet befolyásolta, azt teljes pontossággal kimutatni nem lehetséges, de nyilvánvalóan látszik az a szigor, amely közelítő értelemben átütött az ítéleteikben. Érdemes tehát megismerni a kálvini elveket, hogy értsük a debreceni atyák magatartását. Most csak fölvázoljuk, miként látta a reformátor a keresztyén életszemlélet és a közösségi kormányzás viszonyát.

Kálvin kiindulópontja

Az említett két területet Kálvin határozottan megkülönbözteti. E két terület egymáshoz való viszonya a külső-belső ember nézőpontjából is kifejezésre jut: „Már korábban is utaltunk rá, hogy az ember életében kétféle kormányzás van. Az egyikről, amely a lélekben, vagy a belső emberben székel, és az örök életre vonatkozik, másutt már eleget szoltunk. Ez alkalommal azonban szólnunk kell valamit a másikról is, amely csupán a polgári intézményeket és a külső erkölcsi jogrendet érinti”.²⁰ Kálvin tehát úgy véli, hogy – mai kifejezésekkel élve – a „lelki hatalom” az ember mindenkor lelkiességét hivatott szolgálni, míg a „világi hatalom” tevékenysége a polgári kormányzatra és a külső erkölcsi rendre vonatkozik.

Más-más feladat adatott a két terület képviselőinek. A „lelki” és a „világi” alapvetően különböznek egymástól, de a „lelki” nem ellenkezik a világgal, legalábbis abban az értelemben, hogy a kettő nem zárja ki egymást, sőt, azok egymásra vannak utalva. A világi kormányzás feladatának és a lelki élet területének viszonyát tekintve Kálvin az *Institutióban* a következőket írja: „De ahogy az imént leszögeztük, hogy a kormányzásnak ez a neve különbözik Krisztus lelki és belső kormányzásától, úgy tudnunk kell azt is, hogy ettől még nem ellenkeznek egymással. Mert míg a lelki kormányzás bizonyos mértékig már itt a földön elkezd bennünk a mennyei országot, és valamiképpen már e halandó és elillanó életben előre jelzi a halhatatlan és romolhatatlan boldogságot, addig a polgári kormányzás célja az, hogy védelmezze az egészséges kegyes tanítást és az egyház jó állapotát, életvitelünket egybeigazítsa az emberi társadalommal, hozzászabja erkölcsünket a polgári rendhez, békességet szerezzen egymás között, s fenntartsa a közbékességet és köznyugalmat”.²¹ Azaz, a „lelki” az örök életre készít fel, míg a „világi” feladata az, hogy biztosítsa Isten külső tiszteletét, megőrizze a kegyesség igazi tudományát, oltalmazza az egyház állapotát, a polgári jó rend-

²⁰ Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.1. (Ez Kálvin fő műve.)

²¹ Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.2.

hez igazítsa a keresztyének életét, és szavatolja az emberek egymás közötti békéjét.²²

Kálvin számára a két tényező egymást feltételezi. Ez a következőt jelenti: egyrészt Isten országának, Isten igéjének a terjesztése békés és nyugodt körülményeket kíván, ugyanakkor a világi uralom és a béke fenntartása nem nélkülözheti az erkölcsöt, mely isteni eredetű.

A két terület egymáshoz való felelős viszonyát értelmezi, illetve meghatározza a „világi kormányzat” magasztos hivatása is. *„Mind közül a leghíresebb lókus Pál buzdítása, amelyben Timóteust kéri, hogy nyilvános könyörgéseken imádkozzanak a királyokért, s nyomban hozzáfűzi a magyarázatot is: hogy uralomuk alatt csendes és nyugodalmas életet éljünk, teljes istenfélelemmel és tisztességgel. Ezekkel a szavakkal ajánlja védelmükbe és oltalmukba az egyház állapotát. Ezt a gondolatot minden egyes elöljárónak szüntelenül észben kellene tartania, hiszen jelentős mértékben serkentheti szolgálata végzésében, és kiváló vigasztalást nyújthat könnyítve a feladatok teljesítésével nyilván együtt járó sokféle és súlyos nehézséget.”*²³ Mindez pedig nem csupán magasztos hivatást, de roppant felelősséget is jelent a hatalmon lévők számára. *„Mert milyen nagy feddhetetlenségre, józanságra, jóságra, mértékletességre és tisztaságra kell törekedniük azoknak, akik tudják magukról, hogy az isteni igazság szolgálatára rendeltettek! Miben bízva engedhetnék, hogy igazságtalanság történjen az ítélőszéken, amelyről azt hallják, hogy az élő Isten trónusa? Miféle merészséggel hirdetnének ki jogtalan ítéletet azzal a szájjal, amelyről tudják, hogy az isteni igazság hirdetésének eszközéül rendeltetett?”*²⁴

Kálvin tehát egyszerre érvel a két kormányzat megkülönböztetése és e kettő összetartozása mellett. Ezek ugyanis egymást feltételezik. A kettőt egymástól megkülönbözteti, de ezt oly módon teszi, hogy azokat egymástól nem választja el. Ennek pedig súlyos és lényeges következménye az, hogy a világi kormányzat, az állam nem közömbös a lelki szféra iránt. Ez megmutatkozik a vallás iránti kötelezettségeiben is: egyfajta óvó, védő, az igaz vallásosság és kegyesség kibontakozását lehetővé tévő feladatában.

A keresztyének és a politikai autoritás

Kálvin korában – miként manapság is – sokan azt gondolták, hogy a „lelki embernek” távol kell tartania magát a politikától, a közéleti szerepvállalástól. Kálvin azonban igenis sokra becsülte a világi „hivatásokat” (fejedelem, uralkodó,

²² Szerdi András: *Kálvin és a demokrácia*. In.: Gaál Botond és Kovács Ábrahám (szerk.): *Kálvin kútjából merítve*, Debrecen: Hatvani István Teológiai Kutatóközpont DRHE, 2009. 141.

²³ Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.5.

²⁴ Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.6.

tisztviselő, katona, stb.), sőt azokat tiszteletre méltó hivatásoknak tekintette, olyanoknak, amelyek Isten részéről is rendkívüli megbecsülést kapnak. E hivatásokat Kálvin nemhogy nem tiltja, de egyenesen ajánlja a keresztyének számára.²⁵ Hogyan?

Kálvin az engedelmesség híve, de lehetőséget ad az ellenállásra is. A vita és az érdek képviselőjére, a párbeszédre mindenképpen. Kálvin úgy véli, hogy az egyén számára kötelező az engedelmesség, a felsőség tisztelete. Az engedelmség mindig a tisztségnek (királynak, vagy más formák esetében az elnöknek, rendeknek, vagy adott esetben az emberek egy csoportjának), s nem magának a személynek vagy személyeknek szól. A tisztséget betöltő egyének ugyanolyan gyarló emberek, mint bárki más, sőt, gyakorta mélyebbre süllyednek, mint a többség. Ezért lényeges, hogy az engedelmség mindig a tisztségnek szóljon, és nem az azt betöltő személynek. Ezt fontos aláhúznunk Kálvinnál.²⁶

Azonban a rendek, közösségek, alacsonyabb állami testületek számára nem csak hogy megengedi, hanem egyenesen követeli a felsőséggel való szembesülést, a velük való vitát, párbeszédet, azaz a képviseltek (és nem alattvalók!) érdekei melletti kiállást. Kálvinnak ezen álláspontja a rendetlenségtől való irtózásból fakadt. Számára ugyanis a rendetlenség törvénytelenséget jelent (jogász Kálvin), a törvénytelenység pedig Kálvin előtt annyi, mint istentelenség (a teológus, hívó Kálvin).²⁷

Az állampolgárok tehát kötelesek tisztelni uralkodóikat és azoknak engedelmséggel tartoznak, kivéve, ha Isten iránti engedelmségük, és ez által lelük üdve („örök élet”) forog kockán.²⁸ Bár ez esetben sem fordulhatnak szembe uralkodóikkal, s ilyenkor gyakorlatilag az Istenhez való könyörgés marad egyedüli lehetőségként, illetve a szenvedés.²⁹ Azaz, teljességgel nem vehetik saját kezükbe a sorsukat, és nem lázadhatnak még a zsarnok igazságtalan uralmával szemben sem. Mindez nem jelent azonban zsarnokpártolást. Egyrészt ugyanis van lehetőség a „testületi”, vagy rendek általi ellenállásra. Az ellenállás tulajdonképpen egy olyan *ultima ratio*, amelynek nem volna szabad megtörténnie, ha az állam a maga hatalmát a bibliai és erkölcsi rendnek megfelelően gyakorolná.³⁰

²⁵ Osterhaven, M. Eugene: i.m. 222.

²⁶ Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.29.

²⁷ Osterhaven, M. Eugene: i.m. 224.

²⁸ Osterhaven, M. Eugene: i.m. 224.

²⁹ Osterhaven, M. Eugene: i.m. 224.

³⁰ Szücs Ferenc: *Kálvin felfogása a hatalomról és államról*. In.: *Collegium Doctorum*. Magyar református teológia. IV. évfolyam, 1. szám, 2008. augusztus, 21.

Mindent összevetve azt mondhatjuk, hogy Kálvin nem lázadópárti az egyén, a magánszemély esetében. Ellenben a „népből választott hatóságok,³¹ adott esetben, hivatalból közbelépjenek; sőt, ha meghunyászkodnának a féktele nélkül tomboló és a népet sanyargató királyok előtt, kertelés nélkül kijelentem, hogy ez a szándékos mulasztásuk istentelen hitszegés, mivel hűtlenül elárulják a nép szabadságát, holott tudják, hogy Isten rendelése állította őket annak oltalmazására”.³² Azért is van ez így – folytatja Kálvin –, mert a király felett is áll király, mégpedig a „királyok királya”, maga az élő Isten. „Tehát az Úr a királyok királya; ahol megnyitja szent ajkait, őt kell hallgatnunk mindenek előtt és fölött. Igen, őutána alá vagyunk vetve azoknak az embereknek, akik felettünk uralkodnak, de csak őbenne. Ha valamit őellené parancsolnak, az semmis és érvénytelen.”³³

Hogyan lehet eljutni a helyes döntésre? A keresztyén ember magatartását zsarnoki uralom idején a következő szükségszerű lépések kell, hogy jellemezzék: 1. önvizsgálat, vajon nem az én bűneim miatt küldte-e Isten a zsarnokot büntetésként; 2. türelmes könyörgés Isten közbelépéséért, aki félreállíthatja a zsarnokot; 3. az engedelmség megtagadása, ha a zsarnok kívánsága vagy parancsa sérti Isten és a szeretet törvényét.³⁴

Kálvin számára az engedelmség és ellenállás kérdésénél is Krisztusban megváltott élet tisztasága adja meg az irányt. Ez az, ami eligazodást jelent a kálvini gondolkodás kapcsán akkor is, amikor az esetleges ellentmondásokat vesszük szemügyre. Kálvin esetében is felfedezhetünk ilyeneket. Ezek közül csak egyet említünk meg, ami mindenképpen elgondolkodtató, és aminek akár messzemenő következményei is lehetnek. A „népnyúzó” zsarnok elleni lázadásnak csak akkor van helye Kálvinnál, amikor az „inkább Istennek engedelmeskedni, mint embernek” bibliai elv alapján a helyzet már nem tolerálható, ugyanis egy zsarnok uralkodó parancsai emberellenességükben Isten-ellenesek is. Nagyon nehéz tehát meghúzni azt a vonalat, ahol ezek a megítélési területek egymástól elválaszthatóak.

Egy azonban biztos, a kálvini hagyományban az ilyen nehéz esetek megoldásában fontos szerepe van a Szentírásnak és az Isten vezetésébe vetett hitnek, illetve a protestáns gondolkodást – különösen a közéleti cselekvést illetően – oly erősen átható Istenhez kötött lelkiismereti mozzanatnak.³⁵

³¹ Az „alkotmányos” testületek felléphetnek a zsarnokkal szemben. (Dienes Dénes (szerk.): *A reformáció. Vezérfonal az egyháztörténet tanulmányozásához*, Sárospatak: Hernád Kiadó, 2008. 94.)

³² Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.31.

³³ Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.32.

³⁴ Dienes Dénes (szerk.): *A reformáció. Vezérfonal az egyháztörténet tanulmányozásához*, Sárospatak: Hernád Kiadó, 2008. 94.

³⁵ Birkás Antal: i.m. 112.

A keresztyén állam: álom, vagy lehetséges valóság?

Kálvin szem előtt tartja a keresztyén államot. Többször használja főművében a „*Christiana politia*”,³⁶ illetve a „*Christiana respublica*”³⁷ kifejezéseket. Sőt, használja a „*communem Christianorum societatem*” kifejezést is, azaz a „*keresztyén köztársadalom*” szókapcsolatot.³⁸ A kálvini értelemben vett keresztyén állam legfőbb sajátja a jog tisztelete, a jog és annak fontossága.

Kálvin szerint törvény nélkül politikai közösséget vezetni nem lehet. A törvények „*az állam legerősebb idegszájai... amelyek nélkül nem maradhat fenn a hatóság, mint ahogyan viszont a törvényeknek sem lenne semmiféle erejük hatóság nélkül*”.³⁹ Ráadásul a helyes törvények lehetővé teszik és megmutatják – miként Kálvin fogalmaz –, hogyan lehet „*Isten előtt kegyesen élni, és az emberek között jól szolgálni*”.⁴⁰ A keresztyén államban a zsidóság számára adott erkölcsi törvények (Tízparancsolat) megléte nélkülözhetetlen.⁴¹ Továbbá, fontos szerep jut „*a népek közös törvényeinek*” is.⁴² E jog szabadon változtatható mindaddig, míg az a szeretet örök törvényével nem ellenkezik, ami pedig az erkölcsi törvényekben jut kifejeződésre.

Mindezekkel összefüggésben állítható, hogy a keresztyén állam és a keresztyén közösség leginkább abban különbözik a többi államtól, illetve közösségtől hogy abban jobban visszatükröződik a szeretet törvénye. Az újszövetségi szemlélet szerint ez mindent felülír. Noha Kálvin ennél többet nem mond a keresztyén államról, vagy egyházi közösségről, ám mindennek ellenére hatása megkérdőjelezhetetlen az utókorra nézve. Debrecen esetében is ezt érdemes vizsgálat tárgyává tenni.

---

³⁶ Kohn, Hans (with a new Introduction by Craig Calhoun): *The Idea of Nationalism. A Study in its origins and background*, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.): Transaction Publishers, 2008. 137.

³⁷ Sinemma, Donald: *Luther and Calvin on Christianity and Politics*. In.: Walt, Bennie van der and Swanepoel, Rita: *Confessing Christ in Doing Politics*. Essays on Christian political thought and action. The Institute for Reformational Studies, South Africa, 1995. 100.

³⁸ Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.14-17.

³⁹ Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.14.

⁴⁰ Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.14.

⁴¹ Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.14.

⁴² Kálvin, János: *Institutio* II.4.20.14.

Záró gondolatok

A kálvini felfogás szerint az egyház és állam nem szemben álló felek, hanem kölcsönösen kiegészítik egymást.⁴³ Azaz, a kálvini koncepció nem azonos a mai kor semleges állam eszméjével, amely számára nem is értelmezhető. Sem a világi uralom nem lehet közömbös a lelki dolgok iránt, sem pedig a lelki élet közösségi munkálása nem lehet semleges tényező a világ dolgaiban, arról nem is beszélve, hogy egyik sem lehet közömbös Isten kijelentett igéje iránt.

Kálvint tehát a pozitív szemlélete felől lehet jobban megérteni. Nyitott gondolkodású ember volt. Az élet egészére való nyitottsága mögött az Istenre való nyitottsága húzódott meg. Ez teszi gondolatait ma is aktuálissá, párbeszédképessé. Éppen ezért érdemes azokat ötszáz év távlatából is újra és újra átgondolni, hiszen segítségül lehetnek útkeresésünkben, az egyház és állam egymáshoz való viszonyának helyes meghatározásában, valamint abban, hogy a hatalomhoz való viszonyunk értelmes legyen. Debrecen város történelmi múltja ezért is lehet tanulságos a félévezreddel későbbi korban, amikor magyar nemzetünknek ismét szüksége van egyfajta igazodási pontra.

Kálvin gondolatai új korszakot nyitottak a világ számos országának politikai és egyházi életében. Paradigmaváltás történt. Debreceni őseink számára is ezek a gondolatok jelenthettek megtartó erőt, a város mindennapi életének szervezése szempontjából pedig ez a biblikusan megalapozott szigorú magatartás mutatkozott követhetőnek a jövő felé vezető úton. A mai kor emberének szintén az volna a feladata, hogy új vonatkoztatási rendszerben, új paradigmák reményében és erőterében helyezze el az őseink által már kipróbált igazságokat.

---

⁴³ Szalay László Pál: *Két dudás egy csárdában: Kálvin és Hamvas az egyházzól*. In.: Kádár Ferenc (felelős kiadó): *Sárospataki Füzetek*, Kiadja a Sárospataki Református Teológiai Akadémia, Miskolc: A Maxima CS-A Kft. nyomdája, 2009/3. 25.